

De 'zwijgteksten' van Paulus hebben voor vandaag een andere lading

Paulus maakte met zijn zwijggeboden in de eerste eeuw contact met de niet-christelijke omgeving; wij creëren juist een kloof, als we vrouwen in de kerk het zwijgen opleggen. | beeld anp / Robin Utrecht

28 september 2017, 03:00

Rob van Houwelingen, Myriam Klinker en Hans Schaeffer • docenten aan de Theologische Universiteit Kampen

Niet dat 'wij' het nu beter weten dan Paulus. In elke tijd moet de kerk aan de wereld voorleven hoe waardevol het volgen van Jezus is. Ook wat betreft de man-vrouw-verhouding. Maar de tijd van Paulus verschilt erg van de onze. Daarom kunnen ook de keuzes verschillen.

Bijbellezen en naar de Bijbel leven vraagt om een actieve luisterhouding. Alleen dan draagt het zoeken naar betekenis vrucht. Moeilijke teksten moeten we niet makkelijker willen maken.

Zoiets speelt in de discussie over de openstelling van alle ambten voor vrouwen, waartoe de synode van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt eerder dit jaar besloot.

Wie zo'n beslissing vanuit de Bijbel wil onderbouwen, staat voor de vraag hoe het dan zit met de zogeheten zwijgteksten. Op twee plaatsen schrijft Paulus voor dat vrouwen niet mogen spreken tijdens de samenkomsten van de gemeente, en dat zij daar geen onderwijs mogen geven (1 Korintiërs 14 vers 34-35 en 1 Timoteüs 2 vers 11-14).

Omzeilen van deze teksten, bijvoorbeeld omdat ze verschillend worden uitgelegd, is geen oplossing. Tegelijk kan niemand eromheen dat ze, net als alle bijbelteksten, in een bepaalde context staan en van daaruit moeten worden gelezen. Maar de tijd van het Nieuwe Testament verschilt flink van onze tijd, juist als het om de man-vrouwrelatie gaat. We noemen vijf verschilpunten.

1. De zwijggeboden raken niet alleen vrouwen, maar ook mannen. In 1 Korintiërs 14 draagt Paulus vrouwen op, vragen niet te stellen 'gedurende uw samenkomsten', maar thuis aan hun eigen echtgenoot. In 1 Timoteüs 2 worden mannen en vrouwen eerst apart aangesproken en vervolgens in hun verhouding tot elkaar. Maar waar Paulus in de eerste eeuw beducht was voor dominant gedrag van vrouwen ten opzichte van mannen, is men in onze tijd gevoeliger voor dominant gedrag van mannen ten opzichte van vrouwen.

2. Vervolgens geeft Paulus voorschriften voor de kerk, maar wat hij voorschrijft, is inhoudelijk hetzelfde als wat vooraanstaande moraalfilosofen in zijn tijd betoogden. Mannen voeren het woord; vrouwen dienen zich rustig te houden. Dat zij moeten zwijgen tijdens de samenkomsten van de gemeente, was destijds dus conform de geaccepteerde maatschappelijke situatie. Tegenwoordig gaat het daar juist tegenin.

3. Ten tijde van het Nieuwe Testament dacht men vooral vanuit gemeenschap. Moderne mensen zijn meer individualistisch ingesteld en maken deel uit van diverse sociale verbanden. In al die verschillende situaties zijn eigen keuzes mogelijk. Zo vinden wij het normaal dat gehuwden ieder hun eigen stem hebben, terwijl ook voor de Nederlandse wet een getrouwde vrouw nog tot 1956 'handelingsonbekwaam' was.

4. De mediterrane cultuur van de Oudheid was gestempeld door de polariteit van eer en schande. Daarbij speelde de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen een belangrijke rol. Wie zich niet volgens de rangorde ten opzichte van het familiehoofd gedroeg, maakte de gemeenschap te schande. Iets dergelijks gold binnen de kerkgemeenschap. Wij denken veel minder in die termen. Bij het beoordelen van elkaars gedrag is ons vertrekpunt: gelijkheid in verantwoordelijkheid.

5. Net als in de tijd van Paulus is de christelijke kerk niet (meer) in staat een stempel te drukken op de samenleving. Maar waar de apostel door zijn zwijggeboden in de eerste eeuw contact maakte met de niet-christelijke omgeving, creëren wij juist een kloof als we vrouwen in de kerk het zwijgen opleggen. Dan rijst de vraag naar de gevolgen daarvan. Wordt de doorwerking van het evangelie met zo'n kunstmatige kloof niet onnodig gehinderd?

Er zijn dus nogal wat verschilpunten tussen toen en nu. De zwijggeboden van Paulus klinken in de 21e eeuw anders dan in de eerste eeuw, en hoogstwaarschijnlijk ongemakkelijker.

Ziedaar het probleem waarmee zowel voor- als tegenstanders van openstelling van alle ambten voor vrouwen iets moeten. Pas als je het eens bent over dit probleem, kun je een constructief gesprek voeren over de zwijgteksten.

Heel belangrijk om over door te praten is de vertaalslag naar vandaag en de verstaansprincipes die daarbij gebruikt worden (hermeneutische sleutels). Iedereen neemt op dit punt een beslissing, bewust of niet. Tegenstanders gebruiken de verwijzingen naar 'de wet' in 1 Korintiërs 14 en de paradijsgeschiedenis in 1 Timoteüs 2 als een sleutel om aan de zwijggeboden algemene geldigheid te verlenen. Die zijn dan niet vergelijkbaar met andere regels van Paulus, die wij tegenwoordig meestal als cultuurgebonden beschouwen, bijvoorbeeld dat vrouwen een hoofdbedekking moeten dragen (hoewel ook daarbij naar de schepping verwezen wordt) en dat weduwen die nog geen zestig jaar zijn, moeten hertrouwen.

Maar worden die verwijzingen naar wet en schepping zo niet te veel verabsoluteerd?

In 1 Korintiërs 14 maakt Paulus niet eens duidelijk welke wet hij bedoelt: de Joodse, de Romeinse of allebei. In 1 Timoteüs 2 volstaat hij met een historische herinnering aan de rol van Adam en Eva in het paradijs.

Beide verwijzingen maken onderdeel uit van een breder palet aan motieven die Paulus bij zijn voorschriften gebruikt, zoals respect voor wat de natuur leert, of voor wat men als eervol en schandelijk beleeft, en ook gevoeligheid voor hoe buitenstaanders op het evangelie reageren. Samen met deze andere motieven gebruikt de apostel wet en schepping om zijn punt overtuigender te maken.

Kortom, wanneer Paulus bij het regelen van passende omgangsvormen in de kerk, ter ondersteuning verwijst naar 'de wet' en de paradijsgeschiedenis, liggen die verwijzingen meer in het verlengde van zijn betoog dan dat ze per se de diepste fundering eronder leggen.

Wie toch op grond hiervan de zwijgteksten ook voor hier en nu geldigheid toekent, maakt een hermeneutische keuze, die eeuwenlang zonder meer is aanvaard. Maar tegenwoordig wordt die ter discussie gesteld, omdat onze tijd flink verschilt van de nieuwtestamentische.

bevrijding

Voorstanders van openstelling van alle ambten voor vrouwen gebruiken een andere sleutel. Zij houden rekening met de diversiteit aan situaties waarin het evangelie wil landen, om met het oog daarop bijbelse lijnen door te trekken.

Dan is de gelijkwaardigheid van man en vrouw – een gedachte die de Bijbel aanreikt, maar die daar uiteraard nog niet uitmondt in volledige sociale gelijkheid – een opmaat naar onze eigen situatie.

Verder laat God zich in de Bijbel kennen als een God van bevrijding. Gendergebonden maatschappelijke structuren lopen het risico dat het kwaad van de overheersing zich erin nestelt. Onze huidige situatie, die mede door het christendom is gevormd, maakt bevrijding daarvan mogelijk. Misschien hebben we hier te maken met voortschrijdend inzicht, evenals in het geval van slavernij.

Wil dit zeggen dat wij het nu beter weten dan Paulus? Volstrekt niet! Ook hebben vroegere bijbellezers het niet verkeerd gezien.

Maar in veranderde tijden zijn wij geroepen in te spelen op nieuwe situaties.

Vandaag de dag dienen West-Europese christenen wat betreft de man-vrouwrelatie de wereld voor te leven hoe waardevol het volgen van Jezus is. Die roeping is nog dezelfde als in Paulus' tijd.

niet overheersen

Wat is dan de blijvende zeggingskracht van de zwijgteksten?

Tijdens de samenkomsten van de gemeente concentreert alle aandacht zich op de ontmoeting met God. Daarbij past het niet dat mensen – vanuit welke sociale positie dan ook – zichzelf op de voorgrond plaatsen of elkaar overheersen.

Verder kunnen christenen in hun omgangsvormen, zolang de kern van het evangelie niet in het geding komt, rustig aansluiting zoeken bij wat maatschappelijk geaccepteerd is. Want een missionaire kerk werpt geen onnodige drempels op voor ongelovige buitenstaanders.

De voortgang van het evangelie wordt in onze tijd het meest gediend wanneer christenen (m/v) daarbij gelijkelijk betrokken zijn.

